

УДК: 355.01

Примљено:
12. фебруара 2009.

Прихваћено:
7. марта 2009.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XXI) VIII, vol=19
Бр. 1 / 2009.
стр. 89-112.

*Миле Ракић**

Институт за политичке студије Београд

НОВА ИДЕЈА ИЛИ НОВА ПОЛИТИКА БЕЗБЕДНОСТИ¹⁾

Сажетак

Изградња и функционисање безбедности у савременим условима мора се заснивати на идеји изграђивања савремене безбедности која мора бити прихватљива и прилагођена потребама сваког појединца, нације и свим државама света подједнако. Стварање савремене безбедности мора одговорити савременом угрожавању и безбедносним изазовима унутар саме државе уз реализацију, пре свега, сопствених идеја решавања безбедносне проблематике. У супротном, несумњиво долази до поларизације идеја о изградњи теорије и праксе безбедности, каквим се може оценити данашњи степен безбедносне стабилности у нашој земљи. Кључне речи: идеја, безбедност, угрожавање

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Данас се нашом планетом шири одређена доза страха. Као да се нешто велико очекује, као да нешто велико лебди око нас.

Сваки становник наше планете очекује да ово буде само тренутни утисак који ће релативно брзо проћи.

Чињеница је да је стање безбедности света очигледно поремећено, а многи мисле и да је ово ремећење проузроковано од стране некога ко свој унутрашњи развој базира на угрожавању других,

* Научни сарадник у ИПС у Београду.

1) Овај текст је рађен у оквиру пројекта: “Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији”. (149057Д) финансиран од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

односно да своје поремећено унутрашње стање безбедности одржи и учврсти проширивањем на рачун некога другог. Ова хидра уобличена у антисветском, политичком и економском лобију, покушава да привуче наше интернационализовано друштво које се у овако израженој угроженој безбедности може назвати и друштво без компаса.

Жеља тих светских моћника се огледа кроз настојање да нас, али не само нас, натерају да прихватимо решења која би једноставно наметнула и учврстила „слепи пут“ на коме се данас објективно говорећи налази свет. Другим речима, они који су директно утицали, пре свега на стварање (настанак) нестабилне светске безбедности, односно безбедности на свим нивоима, оличене у данас израженој привредној рецесији – економској кризи светских размера и даље се проглашавају и намећу као универзални и једини лидери и пројектанти даљег развоја света.

Очигледно је да и наша земља запада у монетарну кризу која се шири из САД.

Уосталом, двадесети век суштински ништа добро није донео са аспекта безбедности, посматрајући исту у најширем значењу њеног појма.

Могло би се закључити да је безбедност чак више и озбиљније угрожена него до сада, а последице тог савременог угрожавања није могуће прецизно одредити. Односно, данас се може поуздано закључити да се налазимо у периоду, тачније речено наступио је период великог угрожавања безбедности. Тако су нпр. до сада била два велика светска рата, револуције, грађански ратови итд. који су однели око 170 милиона људских живота од којих је било око 80 милиона цивила. При томе је настрадало око милион Срба.

Дакле, угрожавање безбедности се и данас наставило само на други начин.

Када је реч о Србији, озбиљни безбедносни проблеми за њу су почели још 1945. године када је дошло до поделе света на интересне сфере.

Тадашња Југославија се нашла разапета између два велика блока који су настојали да је одвуку на своју страну.

Захваљујући идеји о стварању несврстаних земаља и политици коју је тадашња Југославија водила, безбедност Југославије је релативно била стабилна, па чак и када је реч о економском аспекту.

Идеја тадашњег државног руководства је била не угрозити безбедност наше државе развијањем идеја о несврстаности и њиховом операционализацијом, односно изградњом и спровођењем у дело несврстане политике. Ослонац је био у чврстој повезаности и даљем јачању повезивања са другим несврстаним државама.

Не улазећи у анализу система и стања безбедности пре и после Првог светског рата рекло би се да је суштинска проблематика по систем безбедности настала после Другог светског рата када је већ формирана СФРЈ у којој се створио „савремени“ проблем – проблем тероризма на Косову и Метохији.

Овај проблем је тим значајнији јер се са тероризмом суочавају и многе развијене земље САД, Велика Британија, Француска, Јапан, Русија итд. Међутим овај проблем је био својеврсни безбедносни и политички преседан у коме је на тадашњу СРЈ извршена оружана агресија од стране НАТО-а. Из тог догађаја требало је извући одређене закључке и идеје о даљој изградњи политике па и безбедности наше земље у односу на констелацију стања политике и безбедности у свету.

Осим овог озбиљног проблема из спектра проблема који угрожавају безбедност појавио се и стари и добро познати проблем нестанка сировина од виталног значаја за даљи развој сваке државе и читавог света. Прецизније речено највеће светске резерве енергената и других важних природних сировина су лоциране у Азији, односно око Урала и на Кавказу који су у највећем делу налазе на територији данашње Русије. Осим тога, на светску сцену је пре неколико година (у САД-у 2007. године) настала рецесија у сфери привреде. Ово је најважнија информација јер се ради о држави која важи за водећу државу света у области привреде, војној области, области културе, изграђене демократије, науке итд. Дакле, ради се о држави која кроји светску политику и ствара нови светски поредак. То је држава која одлучује о светској безбедности на рачун безбедности малих земаља, односно сопствених интересних региона широм света. Намеће се, рекло би се, суштинско питање да ли је идеја стварања новог светског поретка и идеја стварања нове безбедности.

Идеја стварања новог светског поретка заслужује анализе са многих аспеката, односно обухвата све значајније области људског развоја. Те анализе не сумњиво треба да буду свеобухватне и ег-

зактне, валидне и поуздане, а нарочито када се спроводе у области безбедности.

Безбедност се убраја у области које су најзначајније за живот и развој државе и друштва. Када се врши анализа стања безбедности или било која друга анализа са аспекта безбедности, неопходно је у обзир узети неколико чињеница међу којима најзначајније место заузима и она која подразумева да савремена безбедност мора бити усмерена ка појединцу, националној безбедности држава па тек онда ка глобалној безбедности.

То значи да идеја стварања савремене (реалне) безбедности мора и да потекне од појединца, група, држава, нација. Свакако све то у циљу изградње заједничког општеприхваћеног и прилагођеног (адаптибилног) модела безбедности, односно њене теорије и праксе.

Неопходно је при томе укључити све аспекте савременог угрожавања безбедности, односно све релевантне факторе који имају утицај на безбедност данас.

ПОЈАМ И ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ

Први пут појам Система безбедности²⁾ се нормативно употребљава у Уставном амандману ХХХ усвојеном јуна 1970. године.

Као појам Систем безбедности је настао много раније, али је Уставом 1974 услед друштвено-политичких промена реафирмиран.

Тада је остварен нов прилаз друштвеним питањима – одбрана земље и независности + заштита уставног уређења, сигурности људи и грађана и друштвене и цивилне имовине итд.

За многе теоретичаре који се баве анализом, односно пројектовањем безбедности отежавајући фактор представља податак да ни до наших дана појам угрожавања безбедности државе није прецизно одређен. Димензија проблема се може сагледати и кроз чињеницу да управо систем безбедности мора дати комплексне одговоре на питања зашто, од кога и чега, и како треба штитити основне вредности државе.

2) Појам безбедности подразумева стање у коме државе сматрају да нема опасности од војног напада, политичких принуда или економских присила, тако да могу слободно да се развијају. (ОУН – 1985).

Разлоге овоме није могуће прецизно одредити јер егзистирају многобројни проблеми (објективни и субјективни) који онемогућавају универзално идентификовање, груписање и степеновање извора, носилаца и облика угрожавања. Као отежавајућа чињеница најчешће се означавају специфичности и аутентичности сваке државе посебно. Ово из разлога што практично свака држава има различит праг сензибилитета на врсте и облике угрожавања. Због тога је веома присутно мишљење да је угрожавања променљива категорија јер, пре свега, зависи од става конкретне државе односно од њеног квалификовања самог угрожавања као и од њених интереса.

Теоријски ставови и становишта о безбедности државе и начину њеног угрожавања тежишно се разматрају са аспекта потенцијалног и реалног угрожавања њених виталних вредности. При томе се посебно анализира угрожавања од оружаних и неоружаних аката појединаца, невладиних субјеката и институција усмерених на компромитовање, подривање или уништавање, а посебно виталних, вредности државе. О угрожавању као комплексној појави, до недавно се уопште није говорило. Најчешће се сматрало да је угрожавања искључиво офанзивна, односно агресивна делатност, при чему су се запостављали неоружани облици угрожавања. Међутим, пракса је у великом броју случајева показала да ефекти ових облика угрожавања могу бити знатно деструктивнији од оружаних облика угрожавања. Такође појединим облицима је сасвим минимално посвећивана пажња и анализа истих. Тако нпр. природним и другим, ништа мање значајним изворима угрожавања, сасвим сигурно није посвећивана пажња у потребном (задовољавајућем) обиму.

Такође, најчешће се угрожавања анализирало кроз моћ одбране, а готово никада се није анализирала могућност угрожавања од стране оних држава које поседују огромну количину пре свега нападног оружја и на чијој производњи се темељи и добар проценат привредног развоја сопствене државе. Преглед издвајања средстава за наоружање дат је у табели.

Као главни носиоци угрожавања, приоритетно се означавају људи и то појединачно или организовано који нападају једну, или одједном више или све вредности државе. У том смислу може се говорити о највећем неоружаном напрезању државе у одбрани својих вредности. Свакако да одбрана од агресије несумњиво изискује највеће напрезање државе у одбрани својих вредности. Тако је

нпр. престиж Америке нарушен њеним понашањем у међународним односима, где је правда подређивана праву силе. Рат у Ираку почео је због лажних извештаја, агресија на СРЈ од стране НАТО-а је почела без одобрења УН итд. Сада, деценију после ничим изазване агресије се очекује да наши војници учествују у реализацији следећих НАТО- циљева. Истине ради, међународни систем колективног кажњавања држава складно и континуирано функционише нарочито од почетка последње деценије 20. века када је Ирак извршио окупацију Кувајта, што је Савет безбедности оквалификовао као акт агресије и наредио повлачење ирачке армије са освојених територија, а Ираку наметнуо свеобухватне санкције, блокаде ваздушног и поморског саобраћаја итд. Потом је извршена и агресија на Ирак од стране најмодернијих оружаних снага. Проблем је што су санкције, а касније и оружане акције вршене и у другим земљама од истих „светских полицајаца“ (Сомалија, Хаити, Југославија и др.). Овде се може уочити још један готово константан и веома озбиљан идејни проблем који је изражен кроз својеврстан сукоб у коме влада идеолошко убеђење и у међународним и у унутрашњим конфликтима, да су разлози једне стране тако праведни, а разлози противника су изузетно и непоправљиво лоши. Због тога избегавање пораза, односно постизање победе даје моћнику не само легитимитет већ и намеће обавезу да оствари свој циљ.

Држава	милијарде долара	удео у светском наоружању
САД	547,0	45 %
В. Британија	59,0	5 %
Француска	58,3	5 %
Кина	53,6	4 %
Јапан	43,6	4 %
Немачка	36,9	3 %
Русија	35,4	3 %
С. Арабија	33,8	3 %
Италија	33,1	2 %
Индија	24,2	2 %
Ј. Кореја	22,6	2 %
Бразил	15,3	1 %
Канада	15,2	1 %
Аустралија	15,1	1 %
Шпанија	14,6	1 %

Табела³⁾ 1

3) Казимировић М.: Рат и профит, Политика од 10.06.2008. год стр. 3

Из ових интервенција се ипак може извући и једна добра особина, а која се огледа у све већем приближавању земаља када је у питању борба против тероризма. Међутим, то јединство у борби против тероризма ће потрајати све дотле док се не схвати да тероризам све више постаје манипулативно средство (повод) за оружане интервенције САД и НАТО-а у зонама и државама од посебног значаја за приближавање САД подручјима богатим сировинама. У том контексту треба схватити и агресију на СРЈ и изградњу њихове највеће војне базе, на Косову и Метохији. Агресија је званично извршена против регуларних снага безбедности СРЈ на својој територији које су се бориле против албанских терориста и сепаратиста и без одобрења УН-а.

Да би се о идеји стварања модерне безбедности уопште могло говорити неопходно је класификовати угрожавање безбедности данас.

Према месту одакле се спроводе делатности угрожавања безбедности државе, класификацију је могуће извршити на:

- посредно и
- непосредно.

Такође, класификацију угрожавања је могуће извршити и на основу распрострањености на:

- опште (свеобухватне), које подразумевају напад на све вредности државе,
- и посебне (селективне), које подразумевају напад на једну или више вредности државе и
- специфичне (посебно планиране), које подразумевају напад само на део одређене вредности државе.

Према месту са којег се испољавају, облици угрожавања се деле на:

- спољне и
- унутрашње.

Са аспекта класификације угрожавање државе према времену настанка може се говорити о:

- прошлом,
- актуелном и
- будућем.

У односу на употребљена средства, облици угрожавања могу бити:

- неоружани и
- оружани.

Чињеница је да се овом приликом само сентенцијално приступило разматрању и анализи угрожавања те да оне нису коначне, тим пре, што су облици угрожавања специфичне за сваког конкрет-ног носиоца угрожавања и државу као предмет угрожавања.

Тако нпр. још увек преовлађује став да је оружана агресија нај-тежи и најкомплекснији облик угрожавања безбедности државе, а може бити испољавана као војна агресија, војна интервенција, ма-совни тероризам и оружана побуна.

Међутим, ефекти и учинци оружане агресије обзиром на по-стојећа, усвојена правила вођења оружане борбе и ратовања уоп-ште (разне конвенције), могу имати знатно слабије изражену де-струкцију у односу на неке друге облике угрожавања државе и друштва и њихових вредности. Тако нпр. у одређеним случајевима носилац угрожавања свој циљ може постићи искључиво применом неоружаних облика агресије, што указује да тај облик угрожавања безбедности државе без обзира што не узрокује велике људске жр-тве и разарања, има исте ефекте у погледу угрожавања безбедно-сти државе, као и војна агресија нпр.

Опасност од неоружане агресије је утолико већа што њено спровођење не санкционише међународна заједница а што ни-је пракса када је реч о оружаног агресији. Стратегија доминације се донедавно тежишно ослањала на војну силу и војна дејства, а сви други неоружани односно невојни методи и средства су имали помоћну и споредну улогу. Савремена стратегија доминације да-нас подразумева тежишно ослањање на невојна средства, а војна сила служи као додатна претња или крајње средство у случају да се неоружани методи деловања покажу као неуспешни. При томе савремена стратегија доминације све више добија изглед посред-не стратегије, за разлику од раније непосредне или директне стра-тегије. Циљ посредне стратегије је да се прикрију праве намере стратегије доминације. Практика показује да се активности посредне стратегије, задевају у прихватљив облик, и најчешће се томе даје привид међународно дозвољеног притиска. То се све чини под пла-штом потребе демократизације неке државе и друштва, залагање за заштиту људских права, националних мањина или међународног поретка. Међутим, прави циљеви се огледају у намери да се деста-билизује држава, промени друштвени систем и владајући режим, преусмери политичко понашање државе и њених елита, изврши

притисак ради напуштања националних и државних интереса или њихово умањење.

Примена војне силе се чини најчешће под плаштом операција за заштиту, очување, стабилизацију или наметање мира, или под изговором војне, економске, војно-техничке помоћи и подршке некој држави или владајућим снагама у њој.

Ове активности не изазивају осуду међународне заједнице и унутрашње јавности, јер се најчешће подводе у оквиру легалних међународних институција деловања. Остварени притисак нема изглед отвореног мешања у унутрашње ствари народа, држава, већ има изглед деловања у оквиру прихваћеног међународног правног и политичког поретка. Међутим, када се те активности препознају као притисак и претња другој држави, то се правда вишим и над-националним интересима и вредностима и све се то изводи под окриљем светске организације и све су формално покривене њеним одлукама у виду мултинационалних снага.

Спољни ризици и претње могу се ултимативно комбиновати са ризицима који егзистирају у унутрашњости земље. Пракса потврђује да се данас веома често примењује комбинација унутрашњег и спољашњег угрожавања државе-мете, због чега супротстављање угрожавању државе никада до сада није било тако комплексно и неизвесно.

На основу наведеног може се недвосмислено закључити да облици угрожавања безбедности државе чине сложен процес, који начелно садржи све облике неоружане и оружане делатности помоћу којих њихови носиоци покушавају да дестабилизују, модификују, компромитују, разарају или уништавају вредности државе ради остварења својих циљева и интереса.

НЕКИ ОД САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ

Недвосмислено се данас може констатовати да је безбедност перманентно била изложена свим облицима, врстама и интензитетима угрожавања. Са теоријског аспекта извор угрожавања може се означити са најмање два аспекта:

- под извором угрожавања се подразумевају друштвени чиниоци (држава, народи, класе, групе....) који под дејством узрока учествују у стварању одређених штетних појава, полазећи од својих потреба и интереса;

- извор угрожавања подразумева узрок који изазива стварање одређене по друштво штетне појаве и процесе;

У суштини, угрожавање као друштвена, природна или техничка појава је константна појава која прати сва друштва и државе током читавог периода њиховог развоја. Сви су изгледи да ће угрожавање бити пратећа и иманентна појава развоју друштва и државе и у будућем догледном периоду.

Извори угрожавања безбедности државе се деле на⁴⁾:

- друштвене изворе угрожавања,
- природне изворе угрожавања
- техничко-технолошке изворе угрожавања и
- опште чиниоце као изворе угрожавања.

Друштвени извори угрожавања несумњиво представљају најинтересантнију групу извора угрожавања јер су готово директно везане за развој друштва, државе и самог човека. И поред чињенице да свака држава свој настанак, и поготово развој заснива на највишим цивилизацијским правним нормама, дешава се да настанак државе као и њен каснији развој често буде изложен разним облицима и врстама угрожавања. Због тога велики број аутора своје ставове о безбедности државе и темељи на чињеници да саме појаве угрожавања посматрају као иманентни и континуирани производ историјског развоја људског друштва. Такође, као основну друштвену противуречност означавају супротност или различитост интереса. Супротност интереса је веома присутна па се појаве угрожавања и извори угрожавања најчешће повезују управо са њима.

Угрожавање безбедности настаје када степен супротности достигне такав ниво да се он не може решити мирољубивим и дозвољеним средствима на конвенционалан и разуман начин и дозвољеним средствима.

Облик и врста сукоба зависе од врсте и интензитета различитих интереса, као и снага и средстава који се користе у његовом решавању.

Најекстремнији облици сукоба су оружани сукоби који собом односе људске жртве и велика разарања материјалних добара.

У низ узрока настајања угрожавања безбедности данас се могу сврстати и неравномерност развоја која је опет последица природ-

4) Ловашевић Д. Ракић М.: Тероризам, безбедности и правни аспекти, ИПС, Београд 2007, стр. 31-39

них, економских, историјских и политичких фактора. Није непознато да је управо друштвена неусклађеност проузроковала екстремне друштвене потресе, кризе па и распаде држава нпр. Такође, неусклађеност циљева и средстава је једна од друштвених противречности која се јавља као извор угрожавања, а представља схватање одређених друштвених група да своје циљеве треба остварити без обзира на средства која су им на располагању и без обзира на услове у којима се ти циљеви постављају. Другим речима, погрешно постављање циљева у односу на могућности њиховог остварења, макар и уз употребу силе, показало се до сада да је доводило до друштвених сукоба, који могу имати различите штетне последице.

Међутим, испољавање угрожавања безбедности се данас врши у различитим сферама људског живота. Најчешће се спомиње област културе, политике, религије, идеологије, међународних односа и демографског развоја. За ову прилику нам се чини потребним макар и сентенцијално се осврнути на политичко-социјалну област.

Политика обухвата у најширем смислу те речи укупност оних процеса, односа и институција кроз које се остварује свесно регулисање конфликтних ситуација и интереса и одлучује о заједничким пословима и животним активностима једне глобалне друштвене заједнице.

Определење и деловање учесника политичких збивања директно утиче на резултату у решавању остварења политичких циљева и интереса, односно сукоба и директно одређује смер којим ће се кренути, тј. да ли ће се ићи ка ескалацији или смиривању сукоба.

У одговору на питање зашто полазити од идеологије може се поћи од чињенице да је данас политика у многоме истрошена и која објективно мало шта значајно решава код нас. Осим тога велике су примесе или пак директни утицаји, отуда и зависност актуелне политике од иноутицаја без кога данас наша политика не може. Због тога се често има утисак да се изједначавају они који раде против Срба са онима који раде за Србе и Србију. Најчешће се спомињу поједини медији, штампа итд. а та делатност се осећа и у култури, образовању, безбедности, науци. Због тога се намеће питање да ли се ради о лажној политичкој елити левнице и деснице? Могло би се поставити питање и шта је алтернатива садашњој

политици? Ово пре свега и због чињенице да актуелна политика дозвољава да се нпр. у вези расправе око Статута Војводине не пита целокупно становништво Србије као да је то ствар само политичара. Осим тога, инсистира се на преговорима нашег политичког тј. државног врха са албанским представницима из Приштине, што би значи водити преговоре са оним људима против којих је Србија поднела тужбе за ратне злочине и др. кривична дела. Није ли на тај начин и демократски развој и демократија у рукама политичара?

Од значаја је овом приликом истаћи и чињеницу да узроци друштвене дезорганизације криминогене природе су поремећаји у економској равнотежи, поремећаји између појединаца, група и култура са опречним утицајима, сукоби култура, проблеми динамике и велике мобилности живота, поремећај равнотеже сила и распад друштвене структуре, нарушеност система интеракција итд.

У безбедносном смислу социјално стање становништва и државе су од великог значаја. Тако се код становништва у безбедносном смислу може посматрати политичка свест, морал, обученост, опремљеност тј. квалитет живота и материјално-техничких средстава (средстава за производњу) па отуда и квалитет оружја итд. Свакако је од не малог значаја и квантитет становништва. Међутим, често се данас, чини нам се и тенденциозно, неповољно социјално стање државе и становништва тумаче као извори угрожавања безбедности. Није мало оних који нпр. појаву тероризма вежу за сиромаштво становништва и сл. Таква тумачења изискују додатна истраживања и појашњења. Чињеница је да у сиромашним државама попут Индије, Нигерије, Никарагве или нпр. Кубе нема тероризма, као уосталом и у многим другим сиромашним државама. Истине ради, објашњење настанка Ал Каиде и тероризма нпр. у Авганистану биће могуће тек са одређене временске дистанце.

Досадашњег угрожавања безбедности наше државе од њеног настанка (КСХС, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, ДЗС и ЦГ) до Републике Србије је недвосмислено указује да је иста перманентно најинтензивније била угрожавана споља. Социјално стање становништва је пролазило кроз различите фазе социјалног преображаја, али никада безбедност државе није била доведена у питање због нпр. лошег социјалног стања становништва.

Сам појам “облик угрожавања” је изведен из релације облик-садржај где је садржај неодређен појам коме треба одредити значење. Облик се може издвојити од „садржаја-појаве и процеса“,

а „имати облик“ може да изражава различите садржаје. Облик је спољна, појавна страна процеса или појаве и представља релативно трајни и институционални вид садржаја. Код већине друштвених појава и процеса, облик је нпр. саставни део остваривања односа. Одређујући њихов ток и садржину, у већини случајева постаје саставни део појединих творевина.

Према месту настанка појаве или делатности угрожавања можемо поделити на две основне групе:

- оне које су организоване или усмераване и долазе споља и
- оне чији се основни узроци и носиоци налазе унутар државе.

Спољне облике угрожавања безбедности државе класификујемо на:

- оружане облике и
- неоружане облике угрожавања

У спољне облике оружаног угрожавања убрајају се:

- оружана агресија (средњег или високог интензитета) оружана интервенција и оружани притисак,
- оружана интервенција и
- оружани притисак,

У спољне облике неоружаног угрожавања убрајају се:

- изазивање унутрашњих немира,
- међународни тероризам,
- субверзивна делатност,
- герилско ратовање итд.

У унутрашње облике оружаног угрожавања убрајају се:

- оружана побуна,
- тероризам масовних размера уз примену савремених НХБ средстава,
- диверзије.

Унутрашњи неоружани облици угрожавања класификују се на:

- обавештајно-извиђачку делатност,
- саботаже,
- рушилачке демонстрације,
- испољавање грађанске непослушности,
- психолошко-пропагандна делатност,
- криминалитет,
- социопатолошке појаве
- техничко-технолошки акциденти.

Чини се на овом месту упутним сентенцијално се осврнути на изразите и најчешће испољаване облике угрожавања безбедности државе данас, а њих представљају: агресија, оружана интервенција, оружани притисци и тероризам.

У свету је данас веома присутна и највећу претњу нарочито по мале државе, (многи теоретичари под њима подразумевају првенствено “државе мете” које не поседују нпр. нуклеарно оружје), представља агресија као облик оружаног угрожавања безбедности модерне државе.

Агресија је насилна акција једне или више држава против територијалног интегритета или политичке независности друге државе, предузета са намером да се оспори право на опстанак државе, измени њен друштвени систем и отцепи део територије. Због тога агресија представља међународно кривично дело. Из ове оцене агресије произилазе значајни аргументи и то:

- објективни који је производ конкретних радњи и
- субјективни који представља намере агресора да оствари свој циљ, иако је противправног карактера.

Осим тога што је агресија међународно кривично дело и има противправни карактер, она доживљава и моралну осуду већине народа света.

При разматрању агресије уочавају се различити приступи многих аутора у одређивању самог појма агресије. Акти државе који имају терористички карактер, а усмерени су против друге државе у сваком случају представљају повреду принципа неинтервенције и имплицитно, принципа државног суверенитета. Такву повреду представљају и разни облици помоћи од стране државе, индивидуалним терористима или терористичким групама. Та интервенција добија шире димензије (упућивање војних снага, група, добровољаца или плаћеника) и тада она прерастају у акт агресије.

Познати пруски генерал и војни теоретичар, Клаузевиц, истиче да је агресија и рат само продужење политике другим средствима, то је политички акт, али он није самосталан и независан од политике, већ је прави политички инструмент, продужења политичких односа.

Политика се провлачи кроз цео рат и врши трајни утицај на њега. Даље тумачи да су агресија и рат акт силе, да противника

принудимо на потчињавање нашој вољи, а за остваривање тог циља неопходно је непријатеља онеспособити за отпор.

Агресија је друштвено-историјска појава, а основне детерминанте које омогућавају агресију су: социјално раслојавање на основама приватне својине, постојање друштвених група које могу бити носиоци друштвених противречности и неравноправан однос између субјеката међународне заједнице са тежњом доминације једних над другима.: “Она је употреба војне силе од стране једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе или на који други начин, који није у складу са Повељом УН или оним што је истакнуто у овој дефиницији.

Имајући у виду околности да развој ратне технике, ратне вештине и уопште нових облика и форми рата отварају нове могућности за агресора, члан 4. констатује да побројаним актима питање није исцрпљено, те да “Савет безбедности може на основу одредби повеље, утврдити да и други акти представљају акте агресије”.

На светској сцени угрожавање безбедности се интензивно врши оружаном интервенцијом. Оружана интервенција је облик агресије у којој једна или више државе употребљава делове својих оружаних снага на територији друге државе. Циљ је да се, по могућности без оружаног сукоба, или барем без изазивања (ескалације) оружаног сукоба већих размера, са оружаним снагама земље жртве агресије, сачува или обори актуелна влада и промени друштвено уређење у некој држави или изнуде одређени политички, економски, војни и други уступци у интересу интервенционистичке силе.

Оружана интервенција се најчешће примењује у подручјима која имају одређени, најчешће политички, економски или војни значај у надметању “великих сила” за регионалну и светску доминацију. Она има исти циљ као агресија, а користи различита средства.

Искуства указују да су се оружане интервенције често претварале у ратове широких размера са далекосежним последицама, а неке од њих и у дуготрајне ратове.

Оружани притисци се спроводе кроз присуство и војне активности страних оружаних снага, пре свега великих сила, регионалних снага у близини границе државе, на важним геостратешким и војно-стратешким правцима.

Циљ државе или групе држава које спроводе оружане притиске је да другој држави наметну своју политичку вољу, односно да је потчине.

У суштини, када је реч о угрожавању безбедности савремене државе, до данас најчесталији појмови у том смислу су агресија и тероризам. Другим речима са аспекта угрожавања безбедности међу питањима која артикулишу ову проблематику искристалисало се значајни теоретски проблем који тражи апликативну форму: како изворе који су били креирани за отклањање војне претње специфичног облика у периоду и после хладног рата, трансформисати у изворе који могу служити за отклањање нових облика војних претњи и нових облика функционалних претњи безбедности које нису војног карактера?

Суштинско питање, односно, централни приступ новом концепту безбедности данас је како трансформисати војне потенцијале који су некада били намењени одвраћању и спречавању глобалног нуклеарног и конвенционалног рата између великих нуклеарних сила и војних блокова и њихово прилагођавање новом детерминирајућем облику војног конфликта који се у последњим деценијама појављивао најчешће у форми унутрашњих националних, верских или социјалних сукоба, или глобалних терористичких претњи.

Дакле, отворено је ново питање односа између војне безбедности и других циљева националне политике, у новим политичким околностима.

Војна безбедност, мада остаје и даље једна од централних компоненти националне безбедности држава сасвим сигурно више није једина и одређујућа димензија преживљавања државе у постмодерном периоду развоја међународне заједнице. Док једна група теоретичара остаје при класичном одређењу војне моћи као најрелевантнијег извора безбедности, докле друга група аутора полази од одређења безбедности као баланса између индивидуалних и групних потреба, са чиме се улога војне силе у обезбеђењу националне и међународне безбедности умногоме релативизира.

Но, и поред сазнања о огромном значају безбедности за сваку државу посебно, као и за међудржавне односе, још увек државне институције као и грађани нису усагласили своје ставове о темељним принципима и систему националне безбедности. Темелјни принципи би требало да буду одраз заједничких и најшире прихваћених вредности у друштву. Дакле ове вредности треба да прихва-

та, упражњава и подржава највећи број грађана. Ове вредности не би требало да буду у супротности са националном безбедношћу. У супротном може се говорити са аспекта злоупотребе националне безбедности, а при чему безбедносни интереси готово по правилу и најчешће се уздигну изнад слобода и права грађана.

Уколико систем националне безбедности примењује заједничке вредности у толико испуњава своје задатке, поштујући и штитећи основне заједничке вредности одређеног друштва. Дакле, идеја конципирања и организовања савремене безбедности нужно мора полазити од чињенице да национална безбедност мора бити схваћена као заштита заједничких вредности целог друштва.

Са аспекта безбедносне ситуације у нашем региону може се говорити о безбедносној ситуацији у ширем и ужем смислу. У ширем смислу се може поћи од чињенице да није јасно дефинисано шта је то уствари национално, шта је национална држава, национална свест, национални интереси и да ли се губи национални идентитет данас. У ужем смислу се може говорити о безбедносној ситуацији коју карактерише:

- непостојање адекватне дефиниције националне безбедности,
- институције цивилног друштва нису на адекватан начин укључене у процес изградње националне безбедности,
- политичке институције се не баве на задовољавајући начин и у потребном обиму изградњом система националне безбедности,
- садашња организација безбедности не функционише на задовољавајући начин у складу с нужностима које намеће безбедносно окружење.

Оваква ситуација у вези безбедности у региону намеће веома ургентну потребу да све активности грађана и институција буду усмерене у процес јачања и што бржег организовања националног система безбедности. Потребно је да се ове активности спроводе у свим областима друштвеног живота (економија, демократски односи, безбедносна политика, реформа оружаних снага и снага безбедности, екологија итд). Најзначајнији правци којима треба тежити при спровођењу ових акција у првом реду су:

- јачање економског стања у држави,
- реформа свих субјеката безбедности,

- реформа правног система,
- доношење јединствене одлуке –” за или против” спољних интеграција,
- јачање демократије,
- јасно одређење приоритетних задатака у садашњим околностима.

Чињеница је да слабост, недовољна и неадекватна организованост националног система безбедности представљају највеће узроке проблема не само појединачној држави него и државама ширег региона. Оно што је посебно индикативно јесте да све нагомилане проблеме унутар државе као и у међудржавним односима није могуће решити уколико је посматрамо искључиво са аспекта безбедности или још уже нпр. са војног аспекта. Веома је уочљиво да се безбедност суштински односи на контролу, а не на развој. При томе, потребно је проблеме опште безбедности решавати на свим нивоима унутардржавном, регионалном и на глобалном нивоу.

ИДЕЈНА СТРАНА БЕЗБЕДНОСТИ У УСЛОВИМА „НОВОГ СВЕТСКОГ ПОРЕТКА“

О идејној (идеолошкој) страни постхладноратовских међународних односа могуће је вршити анализу из неколико разлога. Сукоб две различите идеје о начину организовања друштвеног живота и укупних међународних односа несумњиво представља ону највидљивију област на коме су се одмеравале снаге супротстављених војно-политичких блокова у времену тзв. хладног рата. Иако је идеолошки сукоб „блокова“ у овом надметању за светско лидерство само део њиховог основног судара у борби за укупну надмоћ, без детаљне анализе тог стања и за ову прилику није могуће ваљано протумачити и схватити суштину. Победу Запада из периода хладноратовског сукоба је било могуће констатовати онда када су његове идеје водиле и идеолошки ставови били прихваћени и у противничком табору. Чињеница је да је противник поражен онда када ту чињеницу и сам призна. На почетку разматрања идејне стране послехладноратовских међународних односа, означених као „нови светски поредак“, неопходно је изложити оно што победник полувековног сукобљавања мисли о себи и другима или пак намерава да учини. Највећи број оних који су, славodobитно, писали о крају хладног рата сматра да је „победа Запада, одно-

сно западне идеје, првенствено видљива у потпуном исцрпљењу остварљивих, систематских алтернатива западном либерализму.“

Под „западном идејом“ Фукујама и многи други аналитичари и практичари међународних односа и спољне политике најчешће подразумевају либералну политичку демократију, тржишну економију и поштовање тзв. људских права и права етничких мањина. Победа Запада у „хладном рату“ и решење једне његове веродостојне идејне и идеолошке глобалне алтернативе, уз добровољно преузимање решења плуралистичке либералне политичке демократије од стране земаља које су некада припадале Варшавском пакту, Фукујама истиче као главне доказе у прилогу његовој тези о „крају историје“.

Када је реч о изучавању међународних односа и светског поретка већ је истакнуто да им се ваљано може приступити само холистички, без идеолошких оптерећења. У том погледу, Фукујама је исказао већу ширину од Хантингтона и других аналитичара са запада. Уопштено говорећи „ историјски улог и изазов за САД у овој великој међународној стратегијској и психолошкој игри заиста је огроман, као уосталом и за Србе (сам политички и егзистенцијални опстанак). Ризик – готово максималан добитак и губитак такође.“⁵⁾

Дакле, и из овога се може такође закључити да су основни генератор насиља кроз историју биле државе и „уређени“ друштвени системи. Међутим, они се мењају кроз историју јер напредује демократија и слобода. Људима је потребна стабилна безбедност и они теже ка њој на лакши или тежи или бржи или спорији начин. Којом брзином ће остварити ту неопходну безбедност у директној је вези са идејом пројектовања и изградње сопствене безбедности која мора бити адаптивна на све изворе угрожавања данас као и кооперативна са другим системима безбедности у окружењу и на глобалном нивоу.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Борба за бољу безбедност и безбедносне односе међу државама, што подразумева и решавање спорних питања која су од значаја за сваку државу па тако и за Србију, захтевају изналагање нове и савремене идеје безбедности и њене конфигурације. Такође је неопходно редизајнирање старе, у неким сегментима потпуно

5) Николиш Д.: САД или никад, Београд, 1998, стр. 75.

неусклађене и превазиђене перцепције безбедности. Пре свега, неопходно је сагледати унутрашњу безбедност Србије и њено преуређивање као и државотворну усредсређеност, заокрет ка изградњи озбиљног и ненарушивог унутрашњег безбедносног простора, државотворну усредсређеност, заокрет ка изградњи озбиљног и ненарушивог унутрашњег консензуса око виталних државних интереса и приоритета међу којима безбедност данас заузима најважније место. Такође је преко потребно улагање активног напора да се пронађе формула за превладавање унутрашње економске и социјалне кризе – угрожености безбедности.

У безбедносном смислу нестабилна држава изнутра, не може да буде респектабилан и равноправан, за регионалну безбедност, партнер и ослонац.

Унутрашња стабилност безбедности мора да се гради, пре свега, унутар саме државе, ослоном на сопствене идеје и властите снаге. Нарочито је у том смислу неопходно повећати унутрашње мотиве – идеју за равноправну сарадњу у непосредном окружењу. Чињеница је да је данас препрека идеје изградње стабилне националне безбедности и пре свега општеприхваћене за целокупно становништво и борба сваког од актера у процесу креирања безбедности односно постојање много различитих парадигми које исти предлажу у циљу потпуне реконструкције своје прошле, садашње и будуће безбедности, односно претерано истицање сопствене улоге у том процесу изградње безбедности.

Такође је од немалог значаја настојање да се протекли и будући догађаји који се односе на безбедност тумаче ексклузивно само са свог идејнополитичког аспекта. При томе се често идејнополитичко упориште тражи (добива) од спољних ментора што се у крајњем случају, некад мање или више јасно одсликава у стварању амбивалентних ставова према одређеним питањима која су у непосредној вези са безбедношћу наше земље (Косово и Метохија, продаја НИС-а, монетарна политика итд.). “У ривалству за спољну наклоност ствара се неприродна дистанца према свему што би упућивало на (западно) балкански тј. заједнички регионални идентитет”⁶⁾. Осим тога, угрожавање безбедности и даље може настати јер процес конституисања националних држава на простору бивше Југославије није престао. Тако и даље егзистира проблематика тзв. независног Косова, сталне тензије Бошњака у БиХ и реакција у

6) Накарада Р.: Регион недовршеног мира, Политика, Београд 04.02.2009 стр 14.

Републици Српској, однос Македонаца и Албанаца у Македонији данас, однос Словеније и Хрватске итд. Дакле, идеја о изградњи безбедности и решавању безбедносне проблематике мора да пође од чињенице да постоји разлика у угрожавању нпр. ратовима који произилазе из функционисања држава и угрожавања безбедности државе које са собом носи конституисање државе и угрожавања која настају у и око већ конституисане државе. Безбедносна проблематика коју је неопходно решити је веома комплексна и захтева у теоријском смислу парцијалан приступ при решавању исте, али пракса намеће континуирано и истовремено решавање проблематике. При томе се не сме занемарити ни чињеница да је заинтересованост популације у односу на европске интеграције у најмању руку варијабилна. Неки примери су показали грађанима да оно што има префикс „европски“ није и гарант безбедности. Многи послови који су започети ослоном на европске снаге су пропали што непосредно говори о економском аспекту безбедности државе. Ове последице је могуће детектовати и у области културе, просвете, науке итд. Ако се овоме дода став Европе по питању Косова, економска рецесија у САД-у (чак и предвиђања о распаду САД) и Европи, онда се може закључити да вера и очекивања од савремене, безбедне и сигурне Европе су веома различита, тако да у први план по значају долази управо идеја о изградњи безбедности па тек онда средства (политика) остварења те идеје. Међутим, „оно што посебно забрињава данас је да је последњих година, уз сва обећања успешне привредне реформе релативно уског круга економских стручњака, који на неки необичан начин имају монопол у економскофинансијској сфери Србије укупан тренд у овој веома важној области, углавном забрињавајући“.⁷⁾ Међутим, стање безбедности је знатно „уздрмано“ унутрашњим односима и покушајем ванинституционалног утицања различитим средствима и начинима из лепезе већ постојећих и проверених фактора слабљења свеукупне безбедности земље. У том смислу се правилно закључује када се каже да „због јачања ванинституционалне личне и групне власти, као и приватизације и корупције постојећих институција (недавно захтевање енормних плата за посланике републичке Скупштине то најбоље показује), процес праве демократске модернизације и институционализације у Србији је тек на почецима.“⁸⁾ Дакле недостају ефикасни централни регулативни механизми, али пре

7) Петровић Д. Буцак Г.: Промене политичког система Србије, Београд, 2007. стр. 91.

8) Ђурић Ж.: Модернизација и друштвене промене, ИПС, Београд, 2004, стр 129.

свега јединствено прихваћене идеје како решити горуће проблеме које све заједно можемо сврстати у проблеме безбедности државе. Уместо да се развија безбедносна превентива⁹⁾ у свим областима значајним за њен развој, врши се распродаја најрентабилнијих и најперспективнијих предузећа од којих су нека од стратешког значаја за будућност Србије. На тај начин се елита која то у ствари није, доводи у ситуацију да одлучује о безбедности и разне невладине организације од којих се неке финансирају из иностранства. Елите су некада чинили високи интелектуални кругови и појединци у њима. Данас глобалне „елите“ плаћају менаџере који им воде послове од којих су неки у директној вези са безбедношћу земље. Глобалне елите моћи су групе састављене од појединаца који имају велики утицај у области политике, војске, привреде, медија, културе или неке науке и који на различите начине формулишу своје интересе и утичу на глобалну политику у циљу спровођења истих¹⁰⁾. Овде је лако уочити и проблем правосудних органа који неадекватно истражују порекло новца - капитала новопечених богаташа којим се директно угрожава привредни систем државе од кога се финансирају субјекти система безбедности. Ове незаконитости су веза између новог капитала и партијске моћи (капитализирана тј. приватизирана политика). Решење ових проблема се најчешће завршава у партијском центру. Због тога и није новина кад се каже да је корупција производ система и систематичан пројекат. Осим тога тзв. „транзиција“ се развукла што омогућује разне криминалне радње, а чињеница је да је криминал у порасту и то сви облици кривичних дела.¹¹⁾ Дакле, проблем код нас је што између елите и новца стоји знак једнакости и отуда се може доћи у ситуацију да идеју изградње безбедности даје управо нови слој богаташа сходно њиховим интерним потребама што би са аспекта безбедности друштва и државе било погубно. Отуда данашњи свет и његова безбедност треба да буде свет развоја ваљаних идеја јер достигнути степен развоја друштва и техничког развоја с једне стране и могућности угрожавања тих достигнућа су на завидном нивоу.

9) Детаљније Ракић М. Безбедносна превентива, ИПС, Београд 2007,

10) Мировић А. Матић П.: Изазови и парадокси глобализације, ИПС, Београд 2007, стр 51.

11) Др Миле Ракић: “Финансијске институције и тржиште хартија од вредности”, *Пословна економија*, бр. 2/2009. стр. 81-82.

ЛИТЕРАТУРА

- Бек У.: Ризично друштво, Београд, 2001.
- Галбрајт Џ. К.: Анатомија моћи, Загреб, 1987.
- Гађиновић Р.: Насиље у Југославији, Београд 2003,
- Гиденс Е.: Последице модерности, Београд 1990.
- Димитријевић В. Стојановић Р.: Међународни односи, Београд 1979,
- Ђурић Ж.: Модернизација и друштвене промене, ИПС, Београд 2004.
- Иванчевић Н.: Систем безбедности Југославије – увод у теорију система интегралне безбедности, ФОЗ, Београд 1993.
- Јаворовић Б.: Друштвене промене и одбрана и заштита, Отворено свеучилиште, Загреб, 1990,
- Маслеша Р.: Теорије и системи сигурности, Сарајево, 2001,
- Милошевић З.: Политичке странке и корупција, ИПС, Политичка ревија бр. 1, Београд 2007.
- Мирић Ј.: Искушења и демократија, Загреб 1990,
- Мирић Ј.: Систем и криза, Загреб, 1985,
- Мирковић А. Магић П.: Изазови и парадокси глобализације, ИПС, Београд 2007.
- Мићовић В.: Глобализација и нови светски поредак, Београд 2001.
- Николиш Д.: САД или никад, Београд, 1998.
- Петровић Д. Буцак Г.: Промене политичког система Србије, Београд, 2007.
- Поповић Д.: Стварање модерне државе, Београд 1994,
- Ракић М. Вејновић Д.: Систем безбједности и друштвено окружење, Бања Лука 2006,
- Ракић М.: Безбедносна превентива, ИПС, Београд 2007,
- Ратковић Р.: Идеологија и политика, ИПС, Београд 1983.
- Родин Д.: Грађанске границе слободе, Информатор, Загреб 1988.
- Симић Р. Д.: Наука о безбедности, савремени приступи безбедности, ФПН, Београд 2002.
- Хацић М- Хроничан мањак безбедности, случај Југославије, Београд 2001,
- Хацић М.: Безбедносни домети НАТО интервенције на Косову, Београд 2000.
- Чомски Н.: Шта то у ствари хоће Америка, Београд 1999.

Mile Rakic

Institute for political studies, Belgrade

NEW IDEA OR NEW POLITICS OF SECURITY

Summary

Creation and functioning of security in modern world conditions should be based on idea of building modern security as acceptable and regulated so that it is fitting needs of each individual, nation and the worldwide states equally. Creation of modern security should response to modern threats and challenges for security inside the state, above everything else, through realization of one's own ideas for solution of security problem. If that is not achieved, without doubt there could be created polarization of ideas on building of theory and practice of security, as it is the case with current level of security stability in our state.

Key Words: idea, security, threatening